

ค้นหาความหมายในเรื่องปรัมปรา (23)

โดย ศ.กิริติ บุญเจือ

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

ราชบัณฑิตยสถาน

เทพเฮอรัสมีสองคู้ปดัมภ์การสื่อสาร

เทพเฮอรัสมีส (Hermes) ชาวโรมันเรียกเมอร์คิวเรียส(Mercurius) ภาษาอังกฤษแผลงเป็นเมอร์คิวรี(Mercury) เราเรียกตามภาษากรีกว่าเฮอรัสมีส เป็นโอรสของเทวราชซุสกับเทพริดามาเยอ(Maia) เกิดในถ้ำแห่งภูเขาซิลลีเนีย(Cyllene) แคว้นอาร์เคเดีย(Acadia) ซึ่งเป็นทุ่งราบสวยงามมาก ทำให้เฮอรัสมีสมีสมญานามว่า ซิลลีเนียส(Cyllenius) และเนื่องจากพระมารดาเขาเป็นธิดาห้วยปีของแอทลีส (Atlas)ผู้แบกโลก เฮอรัสมีสจึงมีสมญานามด้วยว่าแอทลีนเทียดิส (Atlantiades) พระมารดาของเทพริดามาเยอนามว่าพลาโยโอนิ(Pleione) แอทลีสและพลาโยโอนินิธิดาด้วยกันเจ็ดนาง ซึ่งล้วนแต่เกิดบนภูเขาซิลลีเนีย มีนามตามลำดับว่า Maia, Alcyone, Calaeno, Electra, Merope, Sterope, และ Taygeta ทั้งเจ็ดนางได้ชื่อรวมว่า พลีเยอติส(Pleiades) แปลว่าบรรดาลูกๆของพลาโยโอนิ และกลายเป็นชื่อของกลุ่มดาวลูกไก่

เฮอรัสมีสถือกำเนิดได้เพียง 2-3 ชั่วโมง ได้จับหะมารดาพลอ ลูกขึ้นจากอุ้งน่องวิ่งไปที่น้ำพุอีเรีย (Pieria)เชิงเขาโอลิมพิส อันเป็นบริเวณเลี้ยงวัวของเทพพอลโล เห็นเป็นของน่าเล่น จึงขโมยต้อนไปทิ้งฝูง ทำให้ได้สมญานามว่าเทพขโมย(The Thief) ครั้นนี้ก็ได้ว่าเจ้าของวัวอาจจะติดตามมา จึงหารองเท้าสวม ทำให้สะกดรอยตามต่อไปไม่ได้ ทำให้ได้สมญานามว่าเทพขโมย(The Deceiver) ครั้นต้อนไปถึงย่านพายลัส(Pylos)แห่งแคว้นเมสซีเนีย (Messinea) จึงฆ่าวัวกินเสีย 2 ตัว ที่เหลือต้อนเข้าถ้ำกักขังไว้ เอาหนังวัวที่ฆ่าจึงไว้บนผนังภูเขา ยังปรากฏผนังคำผืนใหญ่ 2 ผืนปรากฏอยู่จนทุกวันนี้ ณ ข้างภูเขาพายลัสอันเป็นที่ตั้งของเมืองป้อมปราการพายลัส ซึ่งภายหลังได้ชื่อว่าเป็นเพียงพักสัตว์เนสเทอร์(Nestor's cattleshed) เสร็จกิจจึงวิ่งกลับอุ้งน่อง ณ ปากถ้ำพบเต่าตัวใหญ่ จึงจับฉีกออกเอาแต่กระดองมาเจาะรูจึงด้วยเอ็นวัวที่ได้ฆ่าไป คิดเป็นพินอย่างสบายอารมณ์ จึงได้ชื่อว่าเป็นเทพผู้ประดิษฐ์พินและครุพิน ก่อนเข้าไปนอนในอุ้งตามเดิมโดยมารดาไม่ทันได้สังเกตว่าโอรสหนีไปเที่ยวทั้งวัน

เทพพอลโลจับยามสามตาคูรู้ว่าใครขโมยวัวของตนไป จึงตามมาถ้ำซิลลีเนีย ฟ้องเทพริดามาเยอว่าบุตรชายของเธอขโมยวัวมา เทพริดามาเยอบอกว่าบุตรของเธอยังแบเบาะ พลังชี้ให้ดูเฮอรัสมีสซึ่งทำเป็นนอนหลับไม่เคืองสา อพอลโลนำตัวเฮอรัสมีสไปเฝ้าเทวราชซุสให้ช่วยจัดการ ตอนแรกเฮอรัสมีสเสียงแข็งปฏิเสธข้อกล่าวหาท้ายที่สุดก็ยอมจำนนต่อหลักฐาน จึงพาเทพพอลโลไปที่ถ้ำข้างภูเขาพายลัสเพื่อคืนวัวให้ แล้วก็เล่นพินอย่างไม่อานาทร้อใจ เทพพอลโลได้รับความเปลิดเปลินจนเคลิ้ม เลยยอมยกวัวทั้งฝูงให้เฮอรัสมีส ต่อมายังค้นพบปีและทำปีดับ(ออร์แกนปากใหญ่) มอบให้เป็นสินตอบแทนแก่เทพพอลโล ซึ่งพอใจมากจึงรับไว้ด้วยมิตรไมตรี และตอบแทนด้วยไม้เท้าทองคำห้วยคู่และสอนวิธีพยากรณ์ด้วยการทอดลูกเต๋า อันที่จริงแล้วเทพพอลโลก็คือพี่ชายต่างมารดาของเทพเฮอรัสมีสนั่นเอง

ต่อมาเทวราชได้ทรงรับรู้ว่าปดัมภ์เป็นโอรส จึงแต่งตั้งให้มีตำแหน่งในหมู่เทพ ให้มีหน้าที่สื่อข่าวระหว่างเทพด้วยกันและระหว่างเทพกับมนุษย์ ครั้นสื่อข่าวมีความเชี่ยวชาญก็ได้ชื่อว่าเทพแห่งวาทซิลบี และเป็นองค์อุปถัมภ์

ของวาทศิลป์ในหมู่มนุษย์ เป็นเทพแห่งการพูดและเทพแห่งความรอบคอบ เพราะเจรจาเก่งรู้ว่าอะไรควรเปิดเผย และอะไรควรปิดบังตามมารยาทของผู้สื่อข่าว

นอกจากทำหน้าที่สื่อข่าว ยังทำหน้าที่ผู้นำทางเหมือนทูตสวรรค์ราฟาเอลของชาวยิวอีกด้วย เช่น นำกษัตริย์พรายเอมแห่งทรอย(Priam of Troy) ไปหาอ킬ิลิส(Achilles)เพื่อเจรจาสงครามของเฮกเตอร์(Hector)คืน ครั้งหนึ่งกษัตริย์อีก 1 คน (Ixion) กษัตริย์แห่งเซสเสอเลียวงแหวนเป็นชู้กับเทวาราชินีอีเรอ ชุสแอบรู้เข้าจึงเนรมิตเมฆให้เป็นอีเรอ กษัตริย์อีก 1 คนหลงกลได้เสียกับเมฆเกิดเป็นคนครึ่งม้าขึ้นมาจำนวนหนึ่ง ชุสขวิ้งอสูรนิบาตเปรี้ยวลงทำให้สลบ ทรงรับสั่งให้เฮอร์มิสนำตัวไปลงนรก มัดติดกับข้างล้อเกวียนให้หมุนไปกับล้อเกวียนอย่างไม่รู้จักหยุด และจัดการให้จำนวนหนึ่งคอยฉกกัดให้เนื้อเป็นแผลหิวโหยไม่รู้จักหาย เมื่อ 3 เทวี คือ อีเรอ แอฟรอดายทิ และอธินีอ้างกรรมสิทธิ์ของลูกแอปเปิลทองคำที่มีคำจารึกว่า “แต่เทวีผู้เลอโฉมที่สุด” เฮอร์มิสก็อาสาพาทั้ง 3 เทวีไปหาแพริส(Paris) ผู้กำลังหลงใหลนางกุเออาโนนิ(Oenone) ณ ทุ่งอายเดอ(Ida) เพราะเชื่อกันว่ามีใจเป็นกลางที่สุด แอปเปิลลูกนี้นางใจอริ(Discordia)กลิ้งเข้ามากลางงานวิวาห์ของกษัตริย์พีเลียส(Peleus)กับนางฟ้าธีทิส(Thetis)แห่งแคว้นเซสเสอเลีย แพริสขอเวลาประเมินผล จึงเป็นโอกาสให้เทวีทั้ง 3 มีเวลาเสนอคำตอบแทน หากตนได้รับเลือกเป็นเทวีผู้เลอโฉมที่สุด โดยอีเรอเสนอให้มีอำนาจครองดินแดนเอเชียทั้งหมด อธินีเสนอความปรีชาฉลาดเหนือมนุษย์ทุกคน ส่วนแอฟรอดายทิเสนอให้หญิงงามที่สุดในโลกเป็นสินน้ำใจ ของใต้โต๊ะรายค่าสุดนี้ทำให้แพริสเคลิบเคลิ้มขนาดลืมคำพยากรณ์ของศรีภรรยาที่ได้พยากรณ์ไว้ว่า “เธอจะจากฉันไป และนั่นจะเป็นเหตุให้กรุงทรอยยับเยินตลอดกาล” แพริสตัดสินใจทันทีให้แอฟรอดายทิเป็นเทวีผู้เลอโฉมสูงสุดโดยไม่มีอุทธรณ์ ฎีกาใดๆตามกติกาที่ได้วางไว้แต่แรก แอฟรอดายทิรีบพาแพริสไปหาราชินีเฮเลนแห่งสปาร์ทอทันที่ เธองามจริงๆจนแพริสแม้จะนึกถึงคำพยากรณ์ของนางกุเออาโนนิศรีภรรยาที่เคยหลงใหล ก็ไม่ยอมเปลี่ยนใจแล้ว เป็นอะไรเป็นกัน แพริสยอมทุกอย่าง และกรุงทรอยก็แตกจริงๆเพราะเหตุแห่งหญิงงาม อีเรอและอธินีเมื่อรู้ว่าเสียรู้ก็พยายามล้างแค้นแพริสให้สาแก่ใจ แพริสจึงตกเป็นเครื่องเล่นของชะตากรรมและนำเอาญาติโกโหติกาพากันล้มตายสูญสิ้นวงศ์ตระกูลไปตามๆกัน

อีกงานหนึ่งอันตรายจริงๆแต่ไม่เสี่ยงชีวิต เพราะเป็นเทพอมตะ งานนี้ถูกพระบิดาใช้ให้ไปช่วยน้องชายต่างมารดา เรื่องมีอยู่ว่าเทวาราชชุสไปแอบได้เสียกับนางมนุษย์ธิดาของกษัตริย์แคดเมิส(Cadmus) อีเรอทรงทราบเข้าก็คิดจะแกล้งให้สะใจ จึงแอบมาแนะนำให้ขอร้องชุสแสดงองค์ตามที่จริง จะได้เห็นความสง่างามของพระองค์เป็นบุญตา เธอทำตามโดยออกอ้อนจนชุสอดใจไม่ไหว จึงแสดงองค์เป็นสายอสูรนิบาตฟาดเปรี้ยวให้เห็น ความร้อนทำให้บุตรในครรภ์คือชายเออนายเซิสคลอดออกก่อนกำหนด ชุสรีบฉวยเอาทารกออกจากกองเพลิงและทรงเรียกเฮอร์มิสมารับตัวเอาไปซ่อนไว้ในที่ปลอดภัย มีสถานที่สมอ้างจำนวนมากที่อ้างว่าเฮอร์มิสนำมาฝากให้ผู้ใดเลี้ยงไว้จนเติบโต และทุกแห่งก็อ้างตรงกันว่าเมื่อเติบโตพอสมควรก็จะพบวิธีทำไวน์และสอนประชาชนให้รู้จักปลูกองุ่นและเอาผลองุ่นมาหมักทำไวน์ จึงเป็นเทพที่ใกล้ชิดกับประชาชน ช่วยเหลือประชาชน และเมากับประชาชน เป็นเทพที่ไม่น่ากลัว ไม่มีพิษภัย(นอกจากความมึนเมา) มีแต่ช่วยเหลือและให้ความบันเทิงแก่ทุกคนที่อยากจะมา

อีกงานหนึ่ง ทั้งเสี่ยง ทั้งยาก ทั้งทำตาย ต้องแก้ปัญหาคล้ายคลึงกับกรณีก่อน คือ ชุสไปแอบได้เสียกับนางมนุษย์อายโรว์(Io) ซึ่งถูกอีเรอจับได้คาหนังคาเขา ชุสจึงแปลงเธอเป็นแม่วัวและหนีไปปล่อยให้เธอเผชิญชะตา

ร้ายตามลำพัง ฮีเรอรู้ทันจึงให้ยักษ์ 100 คาเผ่าไว้อย่างใกล้ชิด เฮอร์มิสได้รับบัญชาให้มาช่วยเธอ เฮอร์มิสไม่มีวิธีอื่นนอกจากฆ่ายักษ์ 100 คา เพื่อปล่อยอายโรว์ให้เป็นอิสระ ทำให้ได้สมญานามว่าผู้พิชิตยักษ์ศตเนตร(Argeiphontes) งานประจำวันของเฮอร์มิสก็คือเป็นผู้ถวายน้ำจันทน์แก่ซุส เป็นสารตีประจำพาหนะของซุส และนำสารจากซุสไปแจกเป็นความฝันแก่มนุษย์ ทำให้ซุสได้ชื่อว่าเป็นผู้ดูแลการหลับและตื่นของมนุษย์ด้วย นอกจากนี้ยังมีหน้าที่พาวินิจฉัยที่ออกจากร่างแล้วไปสู่แดนใต้บาดาล

จากบทบาทต่างๆที่ชาวกรีกโบราณยกให้แก่เฮอร์มิสดังกล่าวข้างต้น นักตีความปรัมปราได้พยายามตีความที่มาของเรื่องปรัมปราดังกล่าวพบว่า เดิมเฮอร์มิสน่าจะเป็นเทพลม เฮอร์มิสไม่น่าจะเป็นคำภาษากรีก จึงน่าจะเป็นเทพลมของชาวพื้นเมืองเดิมแล้วถูกดูดซับเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบเทพเจ้ากรีก โดยมีฟ้าเป็นบิดาและเมฆเป็นมารดา ตีตปึกให้ที่ชื่อเท้าเพื่อแสดงว่าไปได้เร็วอย่างเหาะไปในอากาศ ลมมักจะหอบเอาสิ่งต่างๆไปโดยไม่ขออนุญาตจากเจ้าของ จึงเปรียบดั่งขโมย และที่เล่าว่าขโมยวัวก็เพราะจับตาตุ๊กก่อนเมฆจะเห็นบ่อยๆว่าเมฆเป็นรูปวัวที่ลอยละลือไปในท้องฟ้าเพราะถูกลมพัดพาไป จึงคุรากับเฮอร์มิสตอนวัวหนีเจ้าของไปในท้องฟ้าจนเหลือมลายหายไปหลังภูเขา นั่นคือเทพเฮอร์มิสตอนไปซ่อนไว้ในถ้ำหลังภูเขานั้นเอง ยังเชื่อกันว่าเทพเฮอร์มิสเป็นนักผสมเทียมฝูงวัวในทุ่ง เพราะหลังจากลมร้อนพัดมาจากทางทิศใต้ที่ไร เกษตรกรทั้งหลายดีใจเพราะสัตว์จะอุมท้อง ผลไม้จะติดลูก ฤดูหนาวอันหฤโหดจะผ่านพ้นไป เทพลมเฮอร์มิสจึงเป็นเทพที่ให้คุณอนันต์ ทุกคนยินดีต้อนรับถือเป็นเทพแห่งโชคกลางด้วย ยังนับถือกันเป็นเทพอุปถัมภ์การกริธา เพราะอยากวิ่งเร็วอย่างลมกรด จะได้ชนะการแข่งขันที่ต้องการความรวดเร็วและว่องไว ครั้นสิ้นลมหายใจก็ต้องพึ่งเทพเฮอร์มิสพาไปทางที่ชอบ ที่ยกให้เป็นผู้พบปีและพินก็เพราะเราเคลิบเคลิ้มกับเสียงเครื่องดนตรีดังกล่าวมากับสายลม และบ่อยๆเราได้ยินเสียงดนตรีเมื่อลมพัดผ่านต้นไม้ดังหวิวๆคล้ายเสียงปีและเสียงพิน

นักตีความอีกกลุ่มหนึ่งคิดว่าเดิมเฮอร์มิสเป็นเทพแห่งฝน เพราะต้นตอของการนับถือเทพองค์นี้มาจากแคว้นอาร์เคเดีย(Arcadia) ซึ่งเป็นดินแดนเกษตรกรรม และเกษตรกรต้องการฝนมากกว่าลมและชาวอาร์เคเดียก็ได้รับประโยชน์จากฝนมากมาย เทพแห่งฝนจึงเป็นเทพผู้อภิบาล ผู้ดูแลเอาใจใส่ และเอื้อเฟื้อสิ่งที่ดีทั้งหลายให้แก่มนุษย์โดยไม่เรียกร้องสิ่งตอบแทน อะไรดีๆทั้งหลายที่ได้จากธรรมชาติจึงถูกถือว่าได้มาจากเทพเฮอร์มิส ลมที่ตีให้คุณจึงถือว่ามาจากพระองค์ด้วย แต่พายุร้ายและลมที่ทำให้ร้ายไม่ใช่ เป็นต้น และที่สุดเมื่อรู้จักเทพธธ(Thoth) ของชาวอียิปต์ว่าทรงสอนมนุษย์ให้รู้จักอ่านเขียน รู้จักดูดาว และรู้จักคิดคำนวณการค้าขายและการเดินทาง ชาวกรีกก็อยากจะยกคุณความดีเหล่านี้ให้กับเทพเฮอร์มิสของตนด้วย แต่แล้วก็อดเกรงใจเทวราชซุสไม่ได้ ก็เลยแต่งเรื่องให้เฮอร์มิสเป็นโอรสของซุส และนำสิ่งดีๆทั้งหลายจากซุสมาให้แก่มวลมนุษย์ เช่น นำถุงเงินมาให้มนุษย์ กลายเป็นเทพแห่งความร่ำรวยไปด้วย ดังที่พบว่าไว้บนกำแพงบ้านหลังหนึ่งในเมืองพอมเพย์ เฮอร์มิสกำลังเหาะลงมาจกสวรรค์ หัตถ์ขวาถือถุงเงิน หัตถ์ซ้ายถือไม้เท้ามีงู 2 ตัวหันหน้าเข้าหากันอันเป็นสัญลักษณ์ถึงการคุ้มครองจากภัยอันตรายทั้งหลาย รูปร่างหน้าตาหล่อเหลามาก และเชื่อกันว่าพระองค์ทรงมีพระสิริโฉมงดงามมาก จึงยกให้เป็นเทพอุปถัมภ์ความงามไปอีกโสดหนึ่ง ความเลื่อมใสศรัทธาต่อเทพเฮอร์มิสขยายวงออกโพ้นชายแดนของอาร์เคเดียไปสู่แคว้นอื่นๆทั่วดินแดนกรีซและอาณานิคมทั้งหลาย ดังปรากฏว่าที่หน้าประตูเข้าบ้านของชาวเอเธนส์ นิยมตั้งรูปไว้หน้าบ้านและนอกบ้านเพื่อเป็นสิริมงคลและความปลอดภัย ในวิหารแห่งเมืองทานเอกรอ(Tanagra)มีถ้ำที่เชื่อ

กันว่าเป็นที่กำเนิดของเทพเฮอรัสมิส มีรูปแกะสลักชายเปลือยกายแบกลูกแกะบนคอ ขาทั้ง 4 ของลูกแกะห้อยลงมาข้างหน้า มือขวาจับขาหน้าทั้ง 2 รอบไว้ที่หน้าขาขวา มือซ้ายจับขาหน้าทั้ง 2 รอบไว้ที่หน้าขาซ้าย สมมุติว่าเป็นเทพเฮอรัสมิสองค์อุปถัมภ์การเลี้ยงสัตว์ ถึงงานเทศกาลสมโภชวันประสูติของเทพ มีการจัดงานสมโภชทั้งเมือง มีพิธีการแห่แห่นซึ่งจะใช้หนุ่มหล่อที่สุดประจำปีแบกลูกแกะในท่าดังกล่าวตระเวนไปรอบเมือง รูป Pastor Bonus (ผู้เลี้ยงแกะใจดี) ชาวคริสต์ทำเป็นรูปพระเยซูแบกลูกแกะในท่าเดียวกันนี้ แต่ละเมืองที่นับถือเทพเฮอรัสมิสนี้จะจัดพิธีสมโภชต่างกันไป แล้วแต่ว่าคนในเมืองนั้นเน้นคุณสมบัติด้านใดของเทพองค์นี้

เครื่องหมายประจำองค์ของเทพเฮอรัสมิสมี 1.หมวกคนเดินทาง (Petasus) ซึ่งมักจะมียิปกนกเล็กๆติดไว้ 2 ข้าง เพื่อแสดงว่าเป็นนักเดินทางและเดินทางได้เร็ว 2.ไม้เท้าหัวงูคู้หน้าเข้าหากัน(Caduceus) 3.รองเท้าสาน(Pedila) 4.ปีกนกเล็กๆติดที่ข้อเท้าข้างละคู่(Alipes) 5.ปลัดจิก ชาวบ้านชอบทำปลัดจิกติดตัวเพื่อเป็นวัตถุมงคลให้ตนได้สำเร็จสมหวังในการกระทำทุกอย่าง ก็เลยยกให้เป็นสัญลักษณ์ถึงเทพเฮอรัสมิสด้วย

เพลโทว์เชื่อว่าเทพธิดาของชาวอียิปต์คือเทพองค์เดียวกันกับเทพเฮอรัสมิสของชาวกรีก คือเป็นเทพผู้สอนสรรพวิทยาการแก่มนุษย์ ต่อมานักนิยมเพลโทว์ใหม่(Neoplatonists) คิดเชิงปรัชญาว่าเทพเฮอรัสมิสคือ บุคลาธิษฐานขององค์วจนะ(the Logos) อันได้แก่กฎเกณฑ์ของเอกภพและความรู้กฎเกณฑ์เหล่านี้ทั้งหมดอย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์กันเป็นระบบเครือข่าย องค์วจนะยังได้แก่สมรรถภาพคิดของมนุษย์ที่สามารถล่วงรู้ถึงระบบเครือข่ายของเอกภพ จึงได้สมญานามว่า ทริสมิจีสเทิส(Trismegistus) คือผู้เปิดเผยความลับของความรู้แก่มนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแก่พีทาเกอริส(Pythagoras)และเพลโทว์ นักเพลโทว์ใหม่เมื่อเขียนอะไรสักอย่างที่ตนได้ในขณะเข้าฌาน ก็อ้างว่าได้รับการเปิดเผยจากองค์เปิดเผยหรือเทพเฮอรัสมิสนั่นเอง หนังสือที่มีอิทธิพลมากที่สุดคือ *Poemander* (จาก Pimen = คนเลี้ยงแกะ) แปลว่าเรื่องที่ได้รับการเปิดเผยจากผู้เลี้ยงแกะ เขียนขึ้นในศตวรรษที่ 4 น่าจะเลียนแบบหนังสือ *Pastor of Hermas* หนังสือบันทึกการเปิดเผยจากผู้เลี้ยงแกะคือพระเยซูแก่ชาวคริสต์แห่งศตวรรษที่ 2 เขียนเป็นแบบสนทนาเหมือนกัน กล่าวถึงโลกและการสร้างโลก ผู้สร้างโลก วิทยุญาณของมนุษย์ และความรู้ที่เป็นความจริงอันมาจากองค์วจนะ

เฮอรัสมิสเทพเจ้ารูปหล่อได้เสียดกับแอฟรอดีตีเทพธิดาแสนสวย เกิดเทพบุตรทั้งหลายทั้งสวายนามว่า เฮอรัแมเฟรอดีตี(Hermaphrodite) กลายเป็นสัญลักษณ์ของคน 2 เพศในขณะเดียวกัน